

SPRACHWISSENSCHAFT

Unkarilaisen paikannimistötutkimuksen suuntauksia¹

István HOFFMANN

1. Unkarilaisen kielentutkimuksen useista haaroista nimistötutkimuksella katsotaan olevan huomattava osa. Se on totta tieteenalan monipuolisuuden ja vivahteikkouden suhteen, mutta toteamus pitää paikkansa yhtä lailla tieteenhistorian ja nykytulostenkin kannalta. Viime vuosikymmeninä myös unkarilaiset nimistötutkijat ovat paljon kiistelleet siitä, onko heidän tutkimansa ala itsenäinen tiede vai onko sitä pidettävä mieluummin kielitieteen osana. Koska nimet kytkeytyvät useisiin elämänalueisiin, monenlaiset tieteenalat lukevat nämä kielenaineokset lähteiden arvoisiksi itselleen: kielitieteilijät, historian tutkijat ja perinnetieteilijät voivat yhtä menestyksellisesti tutkia erisnimiä. Näissä tutkimuksissa on perinteisesti paikan- ja henkilönnimien analysoiminen erittäin tärkeätä, mutta viime aikoina olemme saaneet lukea yhä enemmän niin sanottujen harvinaisempien propriytyyppien, eläimennimien, esineennimien, laitoksen- ja liikkeenimien sekä tuotenimien tai kirjallisenkin nimenannon kysymyksistä.

Näistä tutkimuksista on kuitenkin toponymialla säilynyt poikkeuksellinen rooli. Sitä todistaa yksiselitteisesti nykyisten tulosten runsaus, mutta siihen on syynä sekin, että nimenomaan tällä alalla eri tieteillä on kiinnostusta tutkimukseen. Unkarin paikannimistötutkimuksen nykytilannetta, tuloksia ja vaikeuksia ei kovin hyvin voi

¹ Tuomo Lahdelman, Jyväskylän yliopiston Hungarologian johtajan, kutsusta minulla oli vuonna 1994 mahdollisuus olla kahteenkin otteeseen Jyväskylän yliopistossa vierailevana professorina. Yhden luentosarjani aiheeksi valitsin Unkarin erisnimijärjestelmän esittelyn. Luennoillani koin, että Suomessa on suurta kiinnostusta unkarilaista nimistötutkimusta kohtaan. Suomalaiset nimistötutkijat eivät kuitenkaan – ensisijaisesti kielellisten rajoitusten vuoksi – juuri tunne unkarilaiskollegojensa työtä. Béla Kálmán julkaisi yli kolmekymmentä vuotta sitten suomeksi tutkielman Unkarilaisten sukunimien synty (Virittäjä 45: 294–303). Seuraavassa aion vuorostani esittää yleispiirteisen katsauksen unkarilaisen paikannimistötutkimuksen saavutuksiin.

ymmärtää ilman tietoa edeltävistä vaiheista, minkä vuoksi esitän seuraavassa myös tarvittavan katsauksen tieteenhistoriaan.

2. Paikannimien tieteellisen tutkimuksen perusta, edellytys on käytettävissä olevien nimitietojen runsaus. Tässä suhteessa unkarilaiset nimistötutkijat ovat valinneet toisen tien kuin heidän suomalaiset kollegansa. Suomessa nimien arkistoinnilla on vanhat perinteet. Unkarissa ei valitettavasti ole nimiarkistoa, joten tutkijat eivät voi tukeutua yhtenäisten periaatteiden mukaan kerättyihin ja säilytettyihin miljoonin nimilippuihin. Unkarin paikannimistön keruutöiden aineistoa on aika ajoin ilmestynyt erilaajuisina julkaisuina. Näiden kokoelmien arkistoinnattomuus aiheuttaa sen kiistattoman haitan, että kerääjät ovat julkaisseet aineistonsa erilaisin menetelmin, eli ne eivät ole yhdenmukaisia. Tämä voi olla samalla myös etu, koska tutkimuksen kehittymisen myötä julkaisujen tasokin on nousut. Näiden töiden painattaminen merkitsee myös sitä, että ne eivät ole ainoastaan tutkijoiden vaan myös muiden kiinnostuneiden saatavilla.

Unkarin paikannimistön keräämisellä ja julkaisemisella on huomionarvoiset esivaiheet. Jo 1800-luvun puolivälissä ilmestyi sellaisia kokoelmia, jotka osoittivat, että tieteenharjoittajat olivat kiinnittäneet huomionsa paikannimiin. Viime vuosisadalla kielitieteilijöiden asemesta pikemminkin historiantutkijat ja perinnetieteilijät tutkivat paikannimiä. Vuonna 1864 akatemian jäsen ja historiantutkija Frigyes Pesty päätti kerätä ”Isänmaa Unkarin kaikki paikannimet”. Hallintoelinten avulla hän kirjoitutti silloisen Unkarin – jonka alue oli nykyistä yli kolme kertaa suurempi – kaikilla paikkakunnilla muistiin niissä käytössä olleet nimet. Siten kerätty aineisto muodosti 63 käsin kirjoitettua nidettä. Tämä nimistö – puutteistaan huolimatta – esittelee viime vuosisadan puolivälin nimenkäyttöä miltei koko Karpaattien altaan alueella. Nimi- ja paikallishistoriallisen merkityksensä tähden tästä kokoelmasta on kuluneina vuosina ilmestynyt myös painettuna yhä useamman läänin aineisto.

Nykyaikaisessa mielessä paikannimistön keruun lasketaan alkaneen 1930-luvulla. Kielentutkija, professori Attila T. Szabó ryhtyi keräämään käytössä olevaa ja historiallista paikannimistöä Transsilvaniassa. Hän ehti ikävä kyllä saada valmiiksi ”vain” puolisen miljoona nimilippua Transsilvanian paikannimihistoriallisen kokoelman valtavassa keruutyössä, vaikka hän itse ja hänen oppilaansa julkaisivatkin vajaan vuosikymmenen aikana myös melkoisen määrän

runsassisältöisiä paikannimikirjoja. Heidän voimansa riittivät keruu- ja julkaisutyön ohella niinikään saattamaan painokuntoon joukon tähän nimimateriaaliin liittyviä tärkeitä tutkielmia.

3. Toista maailmansotaa seuraavina vuosikymmeninä paikannimitutkimuksen harjoittaminen oli aallonpohjassa. 1960-luvulla tämä työ sitten elpyi ennennäkemättömällä voimalla. Nimistön keruu levisi lähes yhteiskunnalliseksi liikkeeksi. Ihmiset tunsivat, että nopeasti muuttuvassa maailmassa perinteisen talonpoikaisen elämänmuodon mukana paikannimistöstäkin katoaa suuri osa. Nimistönkerääjät katsoivat työnsä kansallisomaisuuden pelastamiseksi, ja siksi he keskittivät huomionsa vielä olemassa olevien mutta katoamaan tuomittujen paikannimien keruuseen. Työn asianmukaisuudesta vastasivat tieteelliset tutkimuslaitokset. Sen johtaminen oli pääasiallisesti Unkarin tiedeakatemian kielitieteen laitoksen ja siellä József Véghin ja myöhemmin Ferenc Ördögin vastuulla. Heidän tehtävänsä oli vapaaehtoisten nimestäjien (ensi sijaisessa opettajien, opiskelijoiden, hallintoviranomaisten ja pappien) kouluttaminen, sekä lisäksi kootun nimistön tarkistaminen ja julkaiseminen. Tämä paikannimimateriaali on keruutyössä sovellettujen menetelmien johdosta eittämättä vaihtelevaa, mutta asiantuntijoiden tarkistustyön ansiosta se palvelee kuitenkin tutkimusten luotettavana perustana.

Paikannimistön keruu- ja julkaisutyöhön ovat liittyneet myös yliopistojen ja korkeakoulujen unkarin kielen laitokset. Opettajien ohella myös monet opiskelijat ovat suorittaneet tämäntapaisia tehtäviä. Pro gradu -työn muodossa on useiden satojen Unkarin kylien ja kaupunkien paikannimikokoelma saatu valmiiksi sekä nimimateriaali muokatuksi. Nimestyksen tulosten julkaisemisessa ovat varsinkin Pécsin ja Debrecenin yliopistot edelläkävijöitä.

Paikannimikokoelmat ovat ilmestyneet niteinä lääneittäin, muutamassa tapauksessa piirikunnittain. Vuorossa ensimmäisenä oli vuonna 1964 lounaisunkarilainen Zalan lääni.² Mitä tämä vankka, yli 700-sivuinen suurikokoinen kirja sisältää? Kylittäin ja kaupungeittain järjestettynä se esittää sen paikannimimateriaalin, jonka paikallinen väestö keruujankohdanta tunsu ja jota se käytti. Viljelyksien, niittyjen, metsien, vesistöjen, maankohoumien ja laaksojen nimien lisäksi se sisältää katujen, torien ja rakennustenkin nimitykset. Huomioon otettujen nimien piiri on ollut laajahko, nimittäin

² Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964.

kokoelmassa esiintyvät myös monien asuintalojen ja julkisten rakennusten (tehtaiden, talousrakennusten, kirkkojen ja kapakoiden) sekä muiden rakennelmien (ristiinnaulitunkuvien, patsaiden ja siltojen) nimitykset. Nimet ovat puhutun kielen ääntämystä vastaavassa foneettisessa muodossa, eli murreasussa, ja niiden ohessa viitataan kyseisen paikan luonteeseen ja erikoispiirteisiin, mutta muistiin on pantu myös siihen liittyviä nimenselityksiä ja tarinoita. Nimet tavataan niinikään kartalle merkittyinä. Zalan kylät ovat hyvin pieniä: ne ovat keskimäärin parin tuhannen, mutta usein vain muutaman sadan hehtaarin kokoisia, ja niiden asukasluku on harvoin yli tuhat henkeä. Nimestäjät ovat erällä paikkakunnilla haastatelleet ainakin 5–6 nimiopasta. Teoksen lopusta löytyy myös nimien aakkosellinen hakemisto.

Myöhemmät nidokset ovat kyllä valmistuneet vastaavalla tavalla, mutta pääasiallisten yhtäläisyyksien ohella niissä on tuotu julki entistä monivivahteisempi aineisto. Tärkeintä muutosta merkitsi historiallisen nimimateriaalin ottaminen mukaan kokoelmiin. Toimittajat julkaisevat yleensä myös 1800- ja 1900-lukujen nk. maakirjakarttojen ja edellä mainitun Pestyn nimikokoelman paikannimet. Hakemistot sisältävät itse nimien lisäksi jo niiden leksikaaliset elementitkin, ja useissa töissä erillinen sanaluettelo esittelee tutkitun alueen paikan lajin ilmaisevat sanat. Keruu- ja julkaisutyössä varsinkin Tonavan länsipuoliset läänit ovat edistyneet hyvin: hiukan yli vuosikymmenen aikana on julkaistu Somogyin (1974), Tolnan (1981), Vasin (1982) ja Komáromin (1985) läänien paikannimistöt. Veszprémin läänin aineisto on julkaistu piirikunnittain, neljässä osassa (1982–95).

Edellisten lisäksi on nähnyt päivänvalon kaksi sellaistaakin kokoelmaa, joissa on hyödynnetty paljon useampia historiallisia lähteitä ja siten ne tuovat julki verrattomasti rikkaamman aineiston kuin muut vastaavat työt. Mihály Hajdú on julkaissut Budapestin eteläpuolella sijaitsevan Csepelin saaren paikannimet³, ja suuremman tutkijaryhmän työn tuloksena on ilmestynyt kaksi mahtavaa niddettä Baranyan läänin paikannimistöä⁴. Näissä viime mainituissa töissä julkaisijat tuovat esille myös sangen suuren historiallisen nimimateriaalin, osittain painettujen lähteiden perustalta, mutta ensisijaisesti arkistolähteitä muokkaamalla. Täten nimihistorian tutki-

³ A Csepel-sziget helynevei. Budapest, 1982.

⁴ Baranya megye földrajzi nevei I–II. Szerk. Pesti János. Pécs, 1982.

joiden mahdollisuudet ovat parantuneet. Näiden töiden syvällisyyttä osoittaa, että esimerkiksi Baranyan läänin neljän ja puolen tuhannen neliökilometrin alueelta kerätyistä yli sadastatuhannesta nimitiedosta on muotoutunut 2350-sivuinen kokonaisuus.

Maan itäsuunnassa, Hevesin ja Jászin–Nagykunin–Szolnokin läänissä paikannimet on julkaistu piirikunnittain. Szegedin seuduilta Géza Inczeffi on julkaissut huomattavan laajan nimimateriaalin⁵. Árpád Kálnási, András Mező, László Jakab ja Árpád Sebestyén ovat saattaneet julki Szabolcsin–Szatmárin–Beregin läänin paikannimet piirikunnittain⁶. Edellä mainittujen alueiden ulkopuolisista vaihtelevankokoisista asutuksista erittäin monien paikkakuntien nimistö on ilmestynyt erilaisissa julkaisuissa ja sarjoissa. Näiden töiden tuloksena tähän päivään mennessä yli puolesta Unkarin aluetta on julkaistu suhteellisen yhtenäisessä muodossa ajanmukainen paikannimikirja. Näissä teoksissa on kaiken kaikkiaan monta sataatuhatta, todennäköisesti jopa yli miljoona nimitietoa.

Rajantakaisen unkarilaisen kielialueen paikannimistä ovat viime vuosikymmeninä runsaimmat kokoelmat ilmestyneet serbialaiselta Voivodinan alueelta, etupäässä Olga Penavinin ja Lajos Matijevicsin työn ansiosta. Transsilvanian nimistöntutkijat julkaisevat uudet kokoelmansa enimmäkseen Cluj-Napocassa toimivan Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények -nimisen aikakauslehden palstoilla. Slovakianunkarilaisten asuttamilta alueilta on ilmestynyt varsin vähän paikannimimateriaalia, vielä vähemmän Itävallan, Slovenian ja Kroatian unkarinkielisiltä paikkakunnilta.⁷

Paikannimikirjojen aineistoa on käsitelty kahdella tavalla. Useimmat kokoelmat tuovat nimet ja niitä koskevat tiedot julki paikannimien tarkoitteiden mukaan ryhmiteltyinä. Uudemmista

⁵ Szeged környékének földrajzi nevei. Budapest, 1960.

⁶ Mező András, A baktalórántházi járás földrajzi nevei. Nyíregyháza, 1967.

Kálnási Árpád, A fehérgyarmati járás földrajzi nevei. Debrecen, 1984.

Kálnási Árpád–Jakab László, A nyírbátori járás földrajzi nevei. Nyírbátor, 1987.

Kálnási Árpád, A mátészalkai járás földrajzi nevei. Debrecen, 1989.

Kálnási Árpád–Sebestyén Árpád, A csengeri járás földrajzi nevei. Debrecen, 1993.

⁷ Kotimaan ja ulkomaiden unkarilaisen paikannimistön keruusta antaa hyvän yleisesityksen Ferenc Ördögin tutkielma: A földrajzi nevek gyűjtése, kutatása. MNyTK. 183; 31–47.

nimistöistä kuitenkin monet (esimerkiksi Szabolcsin–Szatmárin–Beregin läänin ja Voivodinan niteet) julkaisevat paikannimimateriaalin jo sanakirjamaisesti käsiteltynä. Tämänäyttymyksissä töissä lukija – paitsi että hän voi orientoitua helpommin – löytää tavallisesti myös nimien alkuperää koskevia huomautuksia ja etymologioita. Viime vuosien paikannimistön keruutoiminnasta voidaan yleisesti todeta, että 60- ja 70-lukujen yhteiskunnallinen kiinnostus on tosin vähentynyt, mutta sen myötä, kokemusten kartuttua, julkaisut ovat tulleet luotettavammiksi ja täsmällisemmiksi, eli niiden tieteellinen arvo on lisääntynyt.

4. Paikannimitutkimus on Unkarin kielitieteessä perinteisesti historiallisesti suuntautunut tieteenhaara. Siksi on erikseen mainittava Unkarin historiallisen paikannimistön julkaisemisesta. Unkarin kielellä on suomalais-ugrilaisista kielistä vanhimmat historialliset lähteet. Niin sanotut hajamuistomerkit, jotka ovat säilyttäneet vieraskieliseen (yleensä latinan-, harvemmin kreikankieliseen) tekstiin sijoitetut unkarilaiset sanat, sallivat vilkaisun vuosituhannen takaisen unkarin kielen luonteeseen. Suuri osa näistä muistomerkeistä on paikan- ja henkilönnimiä. Varhainen muinaisunkarin kausi (n. 900–n. 1350) on koko unkarin kielihistorian tuntemisen kannalta avainasemassa. Säilyneiden paikannimien tutkimus vaatii helposti käytettäviä lähdejulkaisuja. Viime vuosisadan lopun kielihistorialliset sanakirjat eivät enää nykyisin vastaa ajanmukaisia tarpeita. 1960-luvulta lähtien laaditut ja hiljakkoin valmiiksi saadut etymologiset sanakirjasarjat sisältävät hyvin paljon tästä runsaasta kielihistoriallisesta lähdeaineistosta, mutteivät likimainkaan kaikkea.⁸ Historioitsija György Györffy on ryhtynyt muokkaamaan historiallisesti ja maantieteellisesti vanhoja, ajanjakson 896–1332, unkarilaisia paikannimiä.⁹ Tähän asti ilmestyneessä kolmessa niteessä hän on julkaissut säilyneet kymmenettuhannet paikannimet vanhojen Unkarin läänien mukaan edeten ja noudattaen tavatonta filologista vaateliaisuutta. Silti, jotta tämä nimimateriaali tulisi helppokäyttöisenä myös nimistötutkijoiden ja kielitieteilijöiden ulottuville, pitää ruveta sanakir-

⁸ A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk. Benkő Loránd. 1–4. Budapest, 1967–1984. Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Herausgeber Loránd Benkő. I–. Budapest 1992–.

⁹ Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest, 1963. II–III. Budapest, 1987.

janomaiseenkin julkaisutyöhön. Näin suomalais-ugrialaisten kielten paikannimitutkimukselle voi avautua uusia ulottuvuuksia: sitä kautta erittäin varhainen nimihistoriallinen kausi voidaan hyödyntää sekä ottaa vertailevien ja kehityshistoriallisten analyyysien pohjaksi.

Niin kutsutun myöhäisen muinaisunkarin kauden (n. 1350–n. 1530) paikannimiä ilmaisevilla muistomerkeillä ei ole sitä edeltävään ajanjaksoon verrattavaa kielihistoriallista merkittävyyttä, voidaanhan unkaria tänä kautenaan tutkia jo käsin kirjoitettujen teosten eli koodeksienkin avulla. Paikannimihistoriallisille tutkimuksille on kuitenkin varsin tärkeätä, että tältä ajanjaksolta käytettävissämme on kohtalaisen paljon luotettavia lähdejulkaisuja. Seuraavilta vuosisadoilta aina 1700-luvun puoliväliin saakka (keskiunkarin kausi) sen sijaan tunnetaan vain suhteellisen harvoja lähteitä. Tämä on uudemman ajan Unkarin historian levottomimpia kausia, koska turkkilaisvalloituksen seurauksena maa jakautui kolmeen osaan. Sitten 1700-luvulta alkaen – etenkin hallinto-olojen ja oikeusjärjestyksen vakiinnuttua sekä kartanvalmistuksen yleistyttyä – paikannimihistoriallisten lähteiden määrä on kasvanut huomattavasti. Tätä ajanjaksoa tarkastelevan tutkijan täytyy kamppailla pikemminkin runsaudenpulan kanssa. Viimeisen puolen vuosituhannen lähdejulkaisuista on mainittava Attila T. Szabón unkarilaisen kielialueen itäistä osaa esittelevä tavattoman runsassisältöinen kielihistoriallinen sanakirja, joka käsittää myös erittäin laajan paikannimimateriaalin.¹⁰

5. Uskoakseni tutkimusmahdollisuuksien perusteella paikannimitutkimuksen perinteinen historiallinen suuntautuminen on täysin ymmärrettävä. Kaiken lisäksi tieteellinen kiinnostus paikannimiin alkoi sellaisena aikana, viime vuosisadan jälkipuoliskolla, jolloin koko tiedeyhteisön valtasi historiallinen tarkastelutapa. Paikannimien kielitieteellinen tutkimus merkitsi pitkään vain niiden etymologiointia ja alkuperän selittämistä. Aluksi sitä seurasi näin saatujen tulosten välitön historiatieteellinen hyödyntäminen. 1900-luvun alkupuolen merkittävimmät paikannimitutkijat – jotka olivat samalla eteviä kielihistorian tutkijoitakin – katsoivat päätavoitteekseen vanhan Unkarin etnisen ja kielikartan piirtämisen.¹¹

¹⁰ Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. I–. Budapest–Bukarest, 1976–.

¹¹ Melich János, A honfoglaláskori Magyarország. Budapest, 1925–29.

Paikannimietymologiasta tuli kielihistoriallisen merkityksensä vuoksi yksi uudemman ajan koko unkarin kielitieteellisen tutkimuksenkin tärkeimmistä osa-alueista. Samanaikaisesti tietenkin myös nimietymologian periaatteet ja menetelmät jalostuivat edelleen ja muuttuivat täydellisemmiksi. Alkuaan nimietymologiien huomio keskittyi pikemminkin pelkästään nimien äänneasun vaihtelun selittämiseen, mutta tätä nykyä se ulottuu jo moninaisten nimenantotapojen yksityiskohtaiseenkin tutkimiseen. Kielentutkijasukupolvien kyvykkäimpien edustajien tuotannossa nimenselitys on saanut tärkeän aseman: mainittakoon heistä tässä vain Dezső Pais, Géza Bárczi, Attila T. Szabó, Béla Kálmán ja Loránd Benkő. Ahkerien nimistötutkijoiden toiminnan ansiosta tuhansien unkarilaisten paikannimien alkuperä on tullut tutuksi niin merkittävässä kuin vähemmän huomiota herättävissäkin aikakauslehdissä ja muissa julkaisuissa.

Tietojen moninkertaistuessa orientoituminen tällä tieteenalalla on kuitenkin käynyt yhä vaikeammaksi materiaalin hajanaisuuden takia. Lajos Kiss on pyrkinyt paikannimien etymologisessa sanakirjassaan monipuolisen tieteellisen aineiston synteisiin. Teoksen ensimmäistä versiota seurasi vuosikymmenen kuluttua kaksinkertaiseksi laajennettu painos.¹² Sanakirja antaa selityksen yli 13 000 paikannimen synnylle. Yli puolet niistä on Unkarin nimistöä: pääasiassa asutus- ja vesistönimiä sekä seutujen, maankohoumien, metsien jne. nimityksiä. Siitä löytää kuitenkin myös unkarilaisille tärkeimpien muun maailman paikannimien tulkinnan. Unkarilaiset lukijat saavat tietää esimerkiksi senkin, mistä on peräisin Helsingin, Turun, Jyväskylän, Tampereen tai Lahden nimi. Lajos Kissin sanakirjan neljä painosta osoittaa, että siitä on tullut menestysteos. Nimistötutkimuksen tulosten tunnetuksi tekeminen laajemmille piireille on senkin vuoksi tähdellistä, että Unkarissa nimikulttuuri ja nimistöhuolto ei ole läheskään niin korkealla tasolla kuin esimerkiksi Suomessa.

6. Nimijärjestelmän tutkiminen merkitsi aiemmin ensisijaisesti asutusnimien ja isompien vesistöjen nimien monipuolista tarkastelua. János Melich ja István Kniezsa perustivat päätelmänsä enim-

Kniezsa István, Magyarország népei a XI. században. Szent István Emlékönyv. II, 365–472.

¹² Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. Budapest, 1988.

mäkseen niihin edellä mainituissa töissään. Aivan aiheellisesti ovat Unkarissa ne nimiryhmät saaneet kunniasijan, jotka ovat unkarin nimisysteemin luonteenomaisia, muista eurooppalaiskielistä puuttuvia nimityyppisiä. Sellaisia ovat unkarilaisten heimojen nimien esiintyminen paikannimissä (*Megyer, Tarján, Keszi* jne.), vanhojen yksielementtisten henkilönnimien johtimetön käyttö paikannimissä (*Szolnok, Miskolc, Gyula*) sekä markkinoidenpitoon viittavien nimien erityisryhmä (*Szombathely, Szerdahely, Vásárhely*). Erikois- huomiota ovat saaneet slaavilaisperäiset (*Balaton, Tapolca, Beszterce*), etniseen ryhmään viittaavat (*Tóti, Lengyel, Oroszi*) ja ammattia ilmaisevat (*Kovácsi, Ács, Takácsi*) paikannimet. Unkarilaiset nimistöntutkijat ovat sadoissa kirjoituksissa analysoineet tämän kaltaisten nimiryhmien ongelmia.

Asutusnimistä on viimeisinä vuosikymmeninä syntynyt kaksi laajempaa nimistömonografiaa. Miklós Kázmér on selvittänyt *falu* 'kylä' -jälkiosan sisältäviä vanhoja unkarilaisnimiä.¹³ Keskittäen huomionsa näiden nimien rakennetyyppeihin ja niiden muutoksiin hän pyrkii määrittämään nimeämismallin ajalliset ja paikalliset rajat. András Mező on tutkinut paikkakuntien virallisen nimenannon luonteenomaisuuksia 1700-luvulta meidän päiviimme asti.¹⁴ Tänä ajanjaksona on yleistynyt se käytäntö, että valtionhallinnon tarpeista lähtien viralliset elimet puuttuvat luonnollisiin nimenanto- ja nimenkäyttöprosesseihin. Mezőn työllä on nimisosiologisten tutkimustenkin näkökulmasta suuri merkitys. Dezső Juhász on tuonut uuden nimiryhmän, seudunnimet, mukaan järjestelmällisten tutkimusten piiriin esittelemällä niiden historiallista kerrostumaa ja kielellisiä erikoispiirteitä.¹⁵

Béla Kálmánin kirja tutustutti suuren yleisön nimien maailmaan.¹⁶ Nimiä kohtaan tunnettua kiinnostusta osoittaa myös teoksen mittava menestys ja neljä painosta. Béla Kálmánin työ ei ole huomattava pelkästään tieteen popularisoinnin kannalta, vaan ankaran tieteellisessäkin mielessä, se on ainoa yleiskatsaus Unkarin nimistöntutkimuksen saavutuksiin tähän päivään mennessä. Kirjan eng-

¹³ A »*falu*« a magyar helynevekben. Budapest, 1970.

¹⁴ A magyar hivatalos helységnevéadás. Budapest, 1982.

¹⁵ A magyar tájnévéadás. Budapest, 1988.

¹⁶ A nevek világa. 1., 2. ja 3. painos: Budapest 1967, 1969, 1973. 4. painos: Debrecen, 1989.

lanniksi ilmestynyt versio on saattanut nämä tiedot kansainvälisen tiedeyhteisön ulottuville.¹⁷

Äskettäin Unkarin nimistötutkimuksessa on alettu käsitellä teoreettisesti mikrotoponyymeja. Miltei 40 vuotta sitten Lajos Lőrinczen¹⁸ ja Loránd Benkőn¹⁹ muutama tutkielma kiinnitti toden teolla huomion asian tärkeyteen. Lőrinczen tarkoituksena oli antaa yleiskatsaus tästä nimityypistä, Benkő taas näytti esimerkkiä tarkastelemalla erään pienehkön transsilvalialaisalueen nimiä. Kummankin töistä paljastuu heidän vahva kielipsykologinen suuntautumisensa. Monet katsovat Unkarin nimistötutkimuksen itsenäisenä tieteenä saaneen alkunsa näistä teoksista.

Seuraavina vuosikymmeninä ilmestyneiden tarkoitukseltaan samantapaisten töiden tekijät ovat halunneet osallistua mikrotoponyymien järjestelmän esittelemiseen muokkaamalla typologisesti yksittäisten alueiden paikannimimateriaalia. Miklós Kázmér on analysoinut Tonavan erään suurehkon saaren paikannimet²⁰, ja Géza Inczeffi on luonnehtinut Maros-joen ympäristön mikrotoponyymeja²¹. Mihály Hajdún tutkimus koskee erikoisempaa nimiryhmää: kaksimiljoonaisen suurkaupungin, Budapestin, kadunnimiä²². Tekijät eivät tyydy soveltamaan pelkästään kielellistä analyysia, vaan he kaikki korostavat nimistötutkimuksessa kompleksisuuden merkitystä.

Katalin J. Soltész luo yleiskatsauksen nimistötutkimuksen teoreettisiin kysymyksiin kirjassaan²³, joka on kiistatta Unkarin nimitooreettisten tutkimusten huomattavin aikaansaannos. Nimistötutkimuksen yleistä käsitteistöä selventämällä hän vähentää tämän alan terminologian usein lamaannuttavaa sekavuutta. Teoksen paikannimistä kirjoitettu luku esittelee silti myös konkreettisia analysointimalleja.

¹⁷ *The World of Names (A Study in Hungarian Onomatology)*. Budapest, 1978.

¹⁸ *Földrajzi neveink élete*. Budapest, 1947.

¹⁹ *A Nyárádméte földrajzinevei*. Budapest, 1947.

²⁰ *Alsó-Szigetköz földrajzinevei*. Budapest, 1954.

²¹ *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálat (Makó környékének földrajzi nevei alapján)*. Budapest, 1970.

²² *Budapest utcaneveinek névtani vizsgálat*. Budapest, 1975.

²³ *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest, 1979.

Tämän artikkelin kirjoittaja on vastikään esittänyt kokoavan katsauksen paikannimien kielellisen analyysin mahdollisuuksista.²⁴ Teoksessa pyritään eurooppalaisen nimistöntutkimuksen uusimpien tulosten valossa arvioimaan uudelleen ja mallintamaan yhtenäisiksi niitä tarkastelutapoja, jotka unkarilaisissa paikannimitutkimuksissa ovat osoittautuneet kaikkein tuloksellisimmiksi. Tekijän katsomukseen on voimakkaasti vaikuttanut Eero Kiviniemen nimeen liittyvä suomalainen nimistöntutkimuksen koulukunta.²⁵

Unkarin nykyisen paikannimitutkimuksen kenties suurin tehtävä on analysoida viime aikoina julkaistua ja vasta kerättyä määrältään mittavaa paikannimimateriaalia, sekä luonnehtia niiden perusteella monipuolisesti unkarilaista nimijärjestelmää. Aiemmin mainittujen systemoivien töiden mosaiikkimaisista tarkasteluista ei ole hahmotunut yhtenäistä kuvaa Unkarin paikannimistä, erityisesti näiden töiden näkemyksellisen moninaisuuden vuoksi. Uudemmat teoreettiset tutkimukset ehkä mahdollistavat jonkinlaisen kokoavankin esityksen. Sen aikaansaamista kuitenkin jossain määrin haittaa käytettävissä olevien runsaiden tietojen järjestymättömyys. On ilmeistä, että vasta automaattinen tietojenkäsittely voi poistaa tämän ristiriidan. Tällä alueella unkarilaiset nimistöntutkijat ottavat kuitenkin vasta ensiaskeleita. Pisimmälle lienee päästy Debrecenin yliopistossa. Toistaiseksi sellainen tuote kuin Eero Kiviniemen miljoonan suomalaisen paikannimen analysoinnin pohjalta kirjoittama teos (*Perustietoa paikannimistä*) on silti vain toiveunta. Tutkimustyössä käytetyt vastaavat periaatteet ja menetelmät mahdollistavat kuitenkin ehkä jo lähitulevaisuudessa sukukielten väliset vertailevat tutkimukset.

²⁴ Hoffmann István, *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen, 1993. (Varustettu englanninkielisellä tiivistelmällä).

²⁵ Pidän merkille pantavana, että tutkijat Unkarissa seuraavat erityisellä tarkkaavaisuudella suomalaisen nimistöntutkimuksen saavutuksia. Tätä osoittaa se, että viime vuosikymmenien lähes kaikista tärkeistä töistä on ilmestynyt selostus unkarilaisissa alan aikakausjulkaisuissa. Tämän ohella on saatu aikaan myös suomalaisen nimistöntutkimuksen tuloksia kokoaavasti esitteleviä artikkeleita (Hoffmann István, *Helynévkutatás Finnországban*. *Magyar Nyelvjárások* 25: 79–91; Nyirkos István, *A finn névkutatásról*. Esitelmä V. Unkarin nimistöntutkimuksen konferenssissa 1995. *Painossa*.).

7. Nimistöntutkimuksen kulloistakin tilannetta luonnehtii hyvin se myös, millaisia foorumeita tutkijoiden käytössä on. Mielestäni tässä suhteessa unkarilaisilla asiantuntijoilla ei ole valittamista.

Merkittävimmit unkarilaiset tieteelliset aikakauslehdet julkaisevat säännöllisesti nimistöntutkimuksen piiriin kuuluvia kirjoituksia. Neljä kertaa vuodessa ilmestyvien aikakauslehtien Magyar Nyelv ja Magyar Nyelvőr melkein joka numerossa on tällaisia. Debrecenin yliopiston unkarin kielen laitoksen vuosikirja Magyar Nyelvjárások (Unkarin murteet) julkaisee säännöllisesti paljon nimistöntutkimuksen materiaalia. Vuodesta 1978 Unkarin nimistöntutkijoilla on ollut omakin julkaisu, Névtani Értésítő (Nimistöntutkimuksen aikakauskirja)²⁶. Kerran vuodessa julkaistavassa numerossa ilmestyy etupäässä artikkeleita, mutta lisäksi siinä käsitellään myös nimistöntutkimuksen sisäisiä ongelmia ja referoidaan säännöllisesti koti- ja ulkomaisia julkaisuja.

Budapestin yliopiston unkarin kielihistorian ja murteentutkimuksen laitos on julkaissut liki kahden vuosikymmenen ajan Magyar Névtani Dolgozatok (Tutkielmia Unkarin nimistöstä) -nimistä sarjaa, jonka tähän mennessä ilmestyneen puolentoista sadan vihkon joukossa on myös erittäin moni paikannimiä käsittelevä työ nähnyt päivänvalon.²⁷

Ensimmäinen unkarilainen nimistöntutkijoiden konferenssi järjestettiin 1957. Sen jälkeen nimien parissa työskentelevät asiantuntijat ovat olleet koolla vuosina 1968, 1980 ja 1986. Viidennen, Miskolcissa pidetyn konferenssin vuoro tuli syksyllä 1995. Siellä kuultiin miltei kaksisataa esitelmää. Perinteiden mukaisesti keskusteluihin otti osaa eri tieteenalojen edustajia vaihtaakseen mielipiteitä erisnimilajien ongelmista. Näiden konferenssien esitelmät ovat ilmestyneet itsenäisinä niteinä. Niinikään sellaisten vähempi-merkityksisten tieteellisten kokousten aineisto on julkaistu, joita on järjestetty konferenssien väliaikoina erikoisaiheista pienemmällä osallistujajoukolla. Näiden tilaisuuksien suuri menestys saattaa kuka katies kannustaa unkarilaisia nimistöntutkijoita tulevaisuudessa organisoimaan myös kansainvälisiä alan tapaamisia. Tämäkin edesauttaisi Unkarin nimistöntutkimusta liittymään voimakkaammin tutkimusten kansainvälisiin virtauksiin.

²⁶ Aiemmin sitä toimittivat Mihály Hajdú ja András Mező, nykyään Attila Hegedűs on sen vastaavana toimittajana.

²⁷ Sarjan toimittaja on Mihály Hajdú.